

ПЕДАГОГІЧНА КОРЕНЦІЯ УВАГИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ 1 – 3 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми дослідження. Успішне навчання розумово відсталих учнів можливе за належного засвоєння ними знань та умінь. На процес засвоєння значно впливає стан психічних функцій, особливості когнітивної сфери, зокрема однієї з її складових – уваги, від стану якої залежить якість засвоєння учнями навчального матеріалу.

Актуальність проблеми педагогічної корекції уваги розумово відсталих молодших школярів зумовлена такими чинниками: по-перше, значна частина таких учнів не справляється з темпами засвоєння навчального матеріалу, відчуває труднощі у соціальній адаптації, форми і методи організації навчально-виховного процесу не завжди є адекватними можливостям учнів даної категорії. По-друге, недостатньо розроблено корекційних програм з формування властивостей уваги учнів у процесі навчальної діяльності. Зважаючи на це, ми створили програму корекції, яка допоможе сучасному вчителю покращити академічні успіхи молодших школярів із порушеннями інтелекту.

У сучасних наукових дослідженнях наголошується, що активне включення особистості у різноманітну за змістом пізнавальну діяльність сприяє формуванню уваги: Л. Виготський [1], П. Гальперін [2], О. Леонтьєв [3] ін.. У дослідженнях доведено необхідність спеціальної організації діяльності для підвищення рівня розвитку уваги, що в подальшому сприятиме корекції розумового розвитку.

У аспекті нашого дослідження розвиток та корекція уваги розумово відсталих учнів 1- 3 класів виступають як необхідний компонент педагогічної діяльності, який потребує суттєвого вивчення.

У процесі організації корекційно-розвиткової роботи ми керувалися

наступними принципами складання і реалізації корекційної програми, що визначали стратегію, цілі, задачі корекції, методи і засоби педагогічного впливу, а саме: а) системності корекційних, профілактичних і розвиткових задач; б) єдності діагностики і корекції; в) пріоритетності корекції причинного типу; г) дотримання діяльнісного принципу корекції; д) урахування вікових, педагогічних та індивідуальних особливостей дитини; е) дотримання комплексності методів педагогічного впливу; ж) активне застосування соціального оточення до участі в корекційній роботі.

Відповідно до особистісно-діяльнісного підходу в центрі корекційної роботи знаходився розумово відсталий учень, який мав тільки йому властиву складну соціальну ситуацію розвитку. Враховуючи це, ми створювали такі умови для здійснення корекційного навчання, які враховували особливості навчальної діяльності при порушеннях розумового розвитку та забезпечили комплексний вплив на корекцію і розвиток уваги учнів. Тож цілі й задачі корекційної роботи буди сформульовані як система завдань трьох рівнів: 1) корекційного – виправлення відхилень і порушень уваги, вирішення труднощів розвитку; 2) профілактичного – попередження відхилень і труднощів у розвитку уваги; 3) розвиткового – оптимізація, стимулювання, збагачення змісту корекції та розвитку уваги. Починаючи дослідження, враховували, що тільки єдність даних задач може забезпечити успіх і ефективність корекційно-розвиткової роботи щодо корекції уваги розумово відсталих учнів.

Насамперед розглянемо методологічні положення щодо корекції уваги розумово відсталих учнів: особистісно-зорієнтована парадигма, діяльнісний, активний характер формування і корекції уваги, цілісний інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу), опора на загальнопедагогічні і корекційні принципи.

Мета формувального експерименту: корекція та розвиток властивостей уваги (стійкості, переключення, розподілу, концентрації й обсягу).

Виходячи з методологічних положень та мети, визначили умови

корекції уваги розумово відсталих учнів:

- взаємодія та співпраця сім'ї і школи;
- прогностична комплексна діагностика уваги РВУ;
- урахування залежностей між рівнем розвитку уваги й успіхами у засвоєнні навчального матеріалу;
- варіативність і оптимальне поєднання традиційних та фасцинативних методів і форм роботи;
- відповідне кадрове і дидактико-методичне забезпечення.

Реалізації умов корекції уваги розумово відсталих учнів сприятимуть наступні фактори:

- рівень психофізичного розвитку дитини;
- готовність педагогічних кадрів;
- робота школи;
- вплив родини;
- соціальний стан сім'ї.

Цілеспрямований вплив на кожну дитину здійснювався через корекційний комплекс, що представляв собою системне утворення, яке складалося з декількох взаємозалежних блоків: діагностичного, установчого, корекційного та блоку оцінки ефективності корекційних впливів (ОЕКВ). Кожен блок був спрямований на розв'язання різних задач і складався з особливих методів і прийомів.

Складові корекційного комплексу:

Зміст підготовки: діагностичний, установчий

Процес підготовки: корекційний, ОЕКВ

Управління процесом корекції уваги: діагностика, прогноз, організація, моніторинг, корекція.

Охарактеризуємо зміст корекційного комплексу детальніше.

Діагностичний блок. Його мета – діагностика особливостей розвитку особистості кожного учня, виявлення факторів ризику, формування загальної програми педагогічної корекції.

Установчий блок. *Мета* – зняття тривожності, підвищення впевненості дитини в собі, формування бажання співробітничати з педагогом і що-небудь змінити у своєму житті.

Корекційний блок. *Мета* – гармонізація та оптимізація розвитку учня, корекція уваги, перехід від негативної фази розвитку до позитивної, оволодіння способами взаємодії зі світом і з собою, оволодіння певними способами діяльності.

Блок оцінки ефективності корекційних впливів. *Мета* – вимірювання педагогічного змісту і динаміки реакцій, сприяння появі позитивних поведінкових реакцій і переживань, стабілізація позитивної самооцінки.

Корекційно-розвиткова діяльність педагога тільки тоді буде ефективною, коли вона опирається на правильно складену програму.

Під час складання корекційної програми здійснили: чітке формулювання цілей педагогічної корекційної роботи; визначили обсяг задач, які конкретизували її цілі; вибір стратегії і тактики проведення корекційної роботи; чітке обґрутування форм роботи (індивідуальна, групова чи змішана); добір методик і технік корекційної роботи; визначення часу, необхідного для реалізації всієї корекційної програми; зміст кожного корекційного завдання; участь інших осіб у роботі (у роботі з родиною — залучення родичів, значущих дорослих та ін.); контроль динаміки корекційної роботи, можливості внесення доповнень і змін до програми; підготовку матеріалів та обладнання.

Загальна схема корекції як система умов оптимального розвитку уваги особистості в цілому передбачає розширення, поглиблення, уточнення і використання різних видів діяльності для розвитку уваги, а також мислення, сприймання, спостережливості тощо. Необхідно оптимально розподіляти навантаження упродовж уроку, дня, тижня, вести контроль та облік стану уваги кожного учня.

Типова схема корекції уваги базується на організації практичних дій на різних основах. Індивідуальна схема корекції містить у собі визначення

індивідуальної характеристики психічного розвитку учня, його інтересів, наукіння, проблем; виявлення провідних видів діяльності, особливостей функціонування мислення, складання програми індивідуального розвитку з опорою на більш сформовані сторони, дій провідної системи для здійснення переносу отриманих знань у нові види діяльності та сфери життя [1].

Після завершення корекційних заходів складався висновок про цілі, задачі та результати реалізованої корекційної програми щодо корекції уваги з оцінкою її ефективності.

Одним з показників успішності корекційної роботи служить рівень самостійності учнів при виконанні нових навчальних завдань. З психологічних досліджень відомо, що самостійність школярів залежить від рівня сформованості у них узагальнених навчальних умінь. Тому здійснення принципу корекції в навченні полягає у формуванні в учнів цих умінь, тобто умінь самостійно орієнтуватися у вимогах до виконання завдань, аналізувати умови і планувати свою діяльність, залучаючи для цього наявні знання і досвід, робити висновки про якість виконаної роботи.

Програма корекційно-розвиткової роботи складалася із серії спеціально організованих корекційно-розвиткових уроків, підібраних з урахуванням рівня розумового розвитку учнів, їхніх індивідуальних особливостей. У спеціально організованому предметно-розвитковому середовищі стимулюються пізнавальні інтереси учнів, закріплюються навички, отримані на корекційно-розвиткових уроках.

Предметно-розвиткове середовище створювали також за допомогою різноманітних дидактичних ігор, програми «Нумікон», балансувальної дошки доктора Ф.Белгау, апаратно-програмного методичного комп'ютерного комплексу з корекційно-розвитковою програмою «Живий звук».

Мета програми: розвиток властивостей уваги (стійкості, переключення, розподілу, концентрації обсягу).

Предмет корекції: властивості уваги. **Об'єкт корекції:** учні 1 – 3 класів з порушеннями уваги.

Завдання програми: розвиток сенсорної уваги; розвиток слухової уваги; розвиток моторно-рухової уваги; підвищення пізнавального інтересу.

Форми роботи: індивідуальна, групова, фронтальна.

Особливості реалізації корекційно-розвивиткової програми.

Обов'язковою умовою реалізації «Програми з розвитку і корекції уваги РВУ» є спеціально створене предметно-розвиткове середовище. Потрапляючи в нього, учні з порушеннями уваги мають можливість під контролем педагога вправляти свої уміння, набуті на корекційно-розвивиткових уроках, і відчувати підтримку дорослого (що формує в них віру в успіх).

Ми тренували здатність бути уважним за допомогою ігор і спеціальних вправ. Така робота проводилася у двох напрямках:

а) використання спеціальних вправ, що тренують основні властивості уваги: обсяг, розподіл, концентрацію, стійкість і переключення; б) використання вправ, на основі яких формували довільність уваги завдяки розвитку волі та уважність як властивість особистості.

Для розвитку довільної уваги ставили перед розумово відсталими дітьми посильні завдання. Пропоновані учням завдання спочатку носили ігровий характер, потім виконання кожного завдання поступово набувало характеру навчальної діяльності.

Педагогічні ігри та вправи допомагали: утримувати увагу на одному й тому ж завданні якнайдовше (стійкість і концентрація уваги); швидко переводити увагу з одного об'єкта на інший, переходити від одного виду діяльності до іншого (переключення уваги); підпорядковувати увагу вимогам діяльності (довільність уваги); помічати в предметах і явищах малопомітні, але суттєві ознаки і властивості (спостережливість); розподіляти увагу між двома різноспрямованими завданнями.

Окрім того, нами було використано потенціал англійської методики «Нумікон». У наборі десять видів форм, які представляють кількість від 1 до 10. Кількість отворів у формі відповідала кількості числа, які воно

представляло. На цьому етапі дозволяли поводитися учням з формами як із конструктором. Учні довільно заповнювали формами поле, накладали їх на картинки, складали картинки самостійно. Ми показували учням форми у випадковому порядку та просили знайти такі ж. З самого початку роботи називали назви форм і поступово діти їх запам'ятовували, що було дуже важливо у подальшій роботі. Завдяки даному виду роботи нам вдалося відпрацювати у розумово відсталих учнів наступні вміння: порівнювати форми за розміром, рахувати отвори у формах і називати їх кількість, знаходити числа на одне більше (менше), розташування предметів по зразку «Нумікона» у просторі, складати форму з двох менших, оволодіння діями з віднімання та додавання. Доожної теми за цією методикою давали декілька ігор-завдань, пояснень, рекомендацій щодо спрощення завдань, приклади опрацювання навичок у повсякденному житті (для батьків РВУ).

У процесі занять у дітей спостерігається стійкий інтерес до всіх ігор корекційно-розвиткової програми. Особливу зацікавленість викликали ігри, спрямовані на розвиток сенсорної і моторно-рухової уваги. Під час ігор вони виявляли ініціативу, впевненість у своїх діях.

Наступний напрямок педагогічної корекції – робота з батьками розумово відсталих учнів. З цією метою нами було розроблено тематику бесід з ними: «Увага та її роль у навчальній діяльності», «Чи можна управляти увагою учня?», «Формування уваги та урахування її індивідуальних особливостей у навчально-виховній роботі з розумово відсталими дітьми», «Порушення уваги в молодшому шкільному віці», «Психолого-педагогічна допомога учням з порушеннями уваги», «Спільна робота педагогів і батьків щодо розвитку довільної уваги в дітей молодшого шкільногого віку».

Нижче наводимо орієнтовний перелік питань для обговорення з батьками доожної із запропонованих тем.

Тема 1. Увага та її роль у навчальній діяльності: Довільна увага як одна з необхідних умов успішного навчання в школі. Типові проблеми шкільногого

навчання, що виникають внаслідок несформованості довільної уваги. Особливості надання своєчасної допомоги дітям з порушеннями уваги.

Тема 2. Розвиток уваги в дитини: Характеристика уваги в учнів

1 – 3 класів з типовим розвитком. Шляхи та способи розвитку і корекції уваги через формування пізнавальних здібностей учня: мислення, пам'яті, сприйняття, уяви. Характеристика ігор і вправ, спрямованих на розвиток і корекцію уваги та можливості їх використання в домашніх умовах з дітьми.

Тема 3. Роль дорослих у розвитку довільної уваги РВУ 1 – 3 класів: Актуальність проблеми розвитку довільної уваги в РВУ 1 – 3 класів. Внесок вітчизняних вчених у вивчення проблеми розвитку уваги в цілому і розвитку уваги в РВУ. Важливість своєчасного розвитку основних властивостей уваги — стійкості, концентрації, переключення, розподілу, обсягу — у 1 – 3 класі. Роль дорослих у розвитку довільної уваги в РВУ.

Під час консультацій і наданні рекомендацій ми опиралися на наявний досвід батьків та педагогічний досвід учителів, таким чином за рахунок самоствердження зверталася увага на шляхи формування довільної уваги у дітей. При цьому рекомендації, як правило, надавалися в розгорнутий усній формі відповідно до розуміння проблем конкретного розумово відсталого учня .

Групова форма роботи використовувалася при проведенні засідань методичних об'єднань, на психолого-педагогічних семінарах, педагогічних радах, батьківських зборах, при організації навчання і обміну досвідом тощо. Для реалізації завдань комплексної програми корекції розвитку уваги були використані наступні групові форми роботи з батьками: доповідь на педагогічній раді «Особливості уваги розумово відсталих учнів 1 – 3 класів». У доповіді було висвітлено організаційні засади діагностичного вивчення уваги та повідомлені порівняльні результати діагностування учнів з типовим та порушеним розвитком. Також провели тренінг для педагогів та батьків на тему: «Як коригувати увагу учнів 1 – 3 класів?».

Виступ на батьківських зборах на тему «Розвиток уваги у РВУ».

дозволив проінформувати батьків про розвиток видів і властивостей уваги у розумово відсталих дітей з метою залучення їх до активного включення у корекційно-розвиткову роботу. Наприкінці виступу батькам для ознайомлення пропонували тематичну папку на тему «Розвиваючі ігри та розвиток уваги». Дані матеріали батьки мали змогу взяти з собою, що давало можливість в домашніх умовах обрати ігри і вправи, які будуть цікавими саме для їхньої дитини.

У напрямку інформаційно-консультативної роботи з педагогами важливе місце займав розроблений і проведений нами просвітницький тренінг, на який було запрошено учителів та вихователів. Це було зроблено для того, щоб в умовах тренінгу вони набули необхідних знань і умінь організації корекції уваги.

Використовувалися в корекційному процесі наочні форми роботи, які виконували інформаційно-просвітницьку роль, що передбачало опосередковане керівництво корекцією уваги розумово відсталих учнів через тематичну папку, куточек для батьків, письмові рекомендації, ознайомлення учасників корекційного процесу з особливостями уваги, методами формування пізнавальних психічних процесів і особливостями керівництва увагою, шляхами і способами уваги у розумово відсталих учнів в сімейному оточенні та ін.

Нами було розроблено та апробовано методичні рекомендації для педагогів з розвитку уваги РВУ і корекції її недоліків, що передбачало необхідність: визначати заздалегідь, що на розвиток уваги буде спрямовано в ході уроку найбільший вплив, і як краще здійснювати регулювання цього психічного процесу з метою його удосконалення; приділяти особливу увагу навчально-матеріальному забезпечення уроків (оснащення дидактичним матеріалами); забезпечення матеріальних умов для здійснення корекційно-розвиткової роботи (оснащення навчального процесу наочним матеріалом); дотримання охоронно-педагогічного режиму, що позитивно впливає на учнів, передбачає забезпечення на уроках спокійній ділової обстановки, чіткої

організованості і звичного ходу роботи; зацікавленим ставленням до виконуваного учнем завданням створювати атмосферу творчості і взаємного розуміння; будувати кожен урок в тісній єдності з дидактичними, виховними і корекційними цілями, що сприятиме корекції їхньої уваги.

Окрім того, в процесі організації експериментальної роботи ми враховували те, що вчасно прийняті превентивні міри дадуть змогу попередити різного роду відхилення в розвитку уваги. З іншого боку, взаємозумовленість у розвитку різних сторін психіки учня дозволяє значною мірою оптимізувати розвиток за рахунок інтенсифікації сильних сторін через механізм компенсації.

Корекції підлягали не тільки недоліки психофізичного розвитку, загальні для всіх розумово відсталих школярів, але і недоліки, характерні для тих або інших учнів (індивідуальна корекція). Індивідуальна корекція обумовлена тим, що основний дефект у розумово відсталих дітей проявляється однаково, але крім основного, є супутні порушення різної міри. У навченні це спостерігається в значних відмінностях у рівні оволодіння знаннями, уміннями та навичками різними учнями і в нерівномірному просуванні їх в розумовому та фізичному розвитку.

Для здійснення індивідуальної корекції уваги виявляли труднощі, що проявлялися в опануванні учнями різними предметами та встановлювали причини виникнення цих труднощів, на основі чого розробляли заходи індивідуальної корекції уваги школярів.

Розвиток стійкості уваги розумово відсталих учнів пов'язаний з вираженістю їх вольових якостей. Тому дисциплінували учнів, привчали бути господарем власних дій. Вчили зосереджуватися, коли цього зовсім не хочеться. Рекомендували частіше дотримуватися принципу «треба», а не принципу «хочу». Привчали починати роботу з важкого й нецікавого. Проведена нами експериментальна робота показала, що добре розвиває увагу чергування легких та важких, цікавих і нецікавих занять але при цьому не варто забувати про перерви (фізкультурні хвилинки).

Корисними були рухливі та спортивні ігри, розв'язання різноманітних задач. Але безпосередньо такі заняття не є достатньо ефективними, адже розвитку уваги сприяє прагнення та бажання учнів. Ми звернули увагу на те, що діяльність узгоджена з інтересам та потребам учнів є більш продуктивною для їхньої уваги. Значну користь принесли систематичні вправи за одночасного виконання різних дій. При цьому загальне сприйняття кожного об'єкта важливо зберегти достатньо яскравим і в той же час варто зосереджувати увагу на головному, виділяючи його з другорядного.

Тренування переключення уваги йшло трьома шляхами: уміння швидко переключати увагу з об'єкта на об'єкт; уміння виділяти найбільш важливі об'єкти; вміння вибирати оптимальний маршрут сприйняття, що образно називають виробленням «маршруту сприйняття».

Отже, організовуючи корекцію уваги розумово відсталих учнів 1 – 3 класів, ми враховували наявність розумової відсталості, індивідуальний темп роботи, динаміку втомлюваності, обсяг, стійкість уваги та її довільність. У свою чергу це передбачало: відбір для кожного уроку невеликої за обсягом кількості навчального матеріалу; максимальну розгорнутість і поділ складних понять і дій у певний алгоритм або структурну схему; повторювальність навчальних дій; керівництво навчальними діями учнів; оперта на емоційно-мотиваційну сферу.

У подальшій роботі під час організації та проведення контрольного етапу формувального експерименту плануємо перевірити ефективність даної корекційно-розвиткової педагогічної програми, а також запропонованої методики корекційної роботи щодо розвитку уваги розумово відсталих учнів 1 – 3 класів.

Список літератури

1. Выготский Л. С. Собр. соч. в 6-ти т. - Т.3: Проблемы развития психики / под ред. А. М. Матюшкина. - М.: Педагогика, 1983. - 368 с.
2. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие / П. Я. Гальперин. - М.: МГУ, 1985. – 45 с.

3. Кузнецова Л.П. Компетентний підхід до розуміння властивостей уваги молодших школярів /Л.П.Кузнецова //Початкове навчання та виховання. – 2006. – №15. – С.17 т-29.
4. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения - в 2-х т. / А. Н. Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983. - Т.2. - 320 с.
5. Лиепиня С.В. Особенности внимания учащихся младших классов вспомогательной школы / С.В.Лиепиня //Дефектология, 1977. - №5. – С.20 -25.
6. Синьов В.М., Матвеєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливості корекції уваги у розумово відсталих учнів 1-3 класів. За результатами аналізу першоджерел виокремлено принципи роботи з корекції уваги у розумово відсталих школярів. На основі сформульованих мети і завдань визначено умови корекції уваги у розумово відсталих школярів та фактори, що сприятимуть їх реалізації.

У статті розкрито сутність особливостей корекції уваги з використання сучасних інноваційних технологій: програми «Нумікон», балансувальної дошки доктора Ф. Белгау, корекційно-розвиткової програми «Живий звук» з апаратно-програмного методичного комп'ютерного комплексу. Значну увагу приділено розкриттю сутності роботи з педагогічним колективом та батьками дітей з метою ознайомлення їх з особливостями психофізичного розвитку розумово відсталих учнів та корекцією порушень уваги в даної категорії дітей.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены особенности коррекции внимания у умственно отсталых учащихся 1-3 классов. На основе сформулированных целей и задач определены условия коррекции внимания у умственно отсталых школьников и факторы, способствующие их реализации.

В статье раскрыта сущность особенностей коррекции внимания с использованием современных инновационных технологий: программы «Нумикон», балансировочной доски доктора Ф. Белгау, коррекционно-развивающей программы «Живой звук» с аппаратно-программного методического компьютерного комплекса. Значительное внимание уделено раскрытию сущности работы с педагогическим коллективом и родителями детей с целью ознакомления их с особенностями психофизического развития умственно отсталых учащихся и коррекцией нарушений внимания у данной категории

детей.

SUMMARY

The article highlights the peculiarities of the correction of attention in mentally retarded students grades 1-3. On the basis of the goals and objectives set forth the conditions for the correction of attention in mentally retarded students and the factors contributing to their implementation.

The article reveals the essence of attention correction features using modern innovative technologies : the program " Numikon " balancing board Dr. F. Belgau , correctional and development program " Live Sound " with the hardware-software complex methodical computer . Considerable attention is paid to disclosure, work with the teaching staff and parents of children with the aim of familiarizing them with the special needs of mentally retarded pupils and correction of disorders of attention in this category of children.